

Rostlina a její vztah k duševnímu vývoji člověka

Rudolf Hauschka

Schiller a Goethe kdysi navštívili přednášku o botanice podle Linného soustavy. Cestou domů dále rozprávěli myšlenky podněcené přednáškou a shodli se v tom, že abstraktní řádové pojmy Linného soustavy nemohou dostačovat k živému uchopení rostlinné bytosti. Goethe se v tomto rozhovoru před Schillerem poprvé vyslovil o svém náhledu na prarostlinu a o tom, jak tato prarostlina rozvíjí svou bytost mezi Sluncem a Zemí. Schiller na to odpověděl, že tato prarostlina je přece jen idea, načež Goethe s nelibostí odvětil: „*To mně může být velice milé, že své ideje vidím očima.*“¹

Goethe ještě nešel tak daleko, aby mluvil o světové duši, která rostoucí rostlinu obklopuje svou péčí. Rostlina samotná v sobě ve svém fyzickém projevu nemá žádný duševní orgán, je však zvenčí formována a utvářena duševně-astrálními silami a bytostmi. Když na jaře či v létě kráčíme po kvetoucí louce, jsou výrazem této světové duše nejen motýli, včely a brouci, ale neviditelně tu vane ona se svými silami, které pak můžeme vnímat jen v podobě hvězdiček květů. Darujeme květiny, protože se tím světová duše dotkne milovaného člověka.

My lidé jsme světovou duši zvnitřnili, a tak existuje pouto mezi lidskou duší a utvářením rostliny.

Jedním z podnětů Rudolfa Steinera je vytvořit systematiku rostlin, která by měla vztah k vývoji lidské duše; o to se v následujícím textu pokusíme.

Duše novorozeněte je dosud nediferencovaná a spící; duše koence se projevuje jen v touze po matčině prsu. V rostlinném světě jsou to jednobuněčné organismy, jež odpovídají tomuto stavu. K této čeledi patřící rostlinné bytosti se jen málo liší ve své podobě; jsou buďto kulaté (koky), oválné (bakterie) nebo protáhlé (bacily), anebo též vláknité (hyfomycety), a jejich životní projevy jsou jed-

¹ Více k rozhovoru Goetha se Schillerem viz Radomil Hradil: *Duše rostlin*, Fabula 2004, str. 34. (Pozn. vyd.)

noduché - vegetativní. Jsou odkázány na příjem hotové potravy, podobně jako je kojeneček odkázán na příjem mateřského mléka.

Od doby Pasteura a Kocha jsou tyto neviní kojenci vystaveni tomu nejohavnějšímu pronásledování, protože se lidé domnívají, že jsou původci nemocí. V kapitole VII jsme se již zabývali tím, že tyto mikroorganismy za původce nemocí označit prostě nelze. Rozvedli jsme si zde, že nemoc vždy znamená posun bytostných článků a v tom je třeba hledat příčiny abnormálních tělesných stavů. Jednobuněčné organismy jsou parazité a živnou půdu nalézají tam, kde jsou již v chodu procesy rozpadu, kde dochází k rozkladu výše organizovaného života.

Totéž platí pro velkou oblast konzervace organických látek. Jednobuněčné organismy bývají mylně viněny z toho, že se organické látky kazí. Logickým důsledkem pak je závěr, že je třeba je hubit. Na tomto axiomu je založena veškerá konzervační technika. Ve skutečnosti však člověk s mikroorganismy hubí zároveň to, co chce chránit, protože jsou konzervované potraviny již zčásti usmrčenými látkami. V následujícím výkladu bude ještě řeč o tom, jak by musela vypadat moderní konzervační technika.

*

Jakmile kojeneček dosáhne věku několika týdnů, začne ho matka přikrmovat; ke slovu se dostávají kašičky, zeleninové šťávy, jemně nastrohaná jablka a dítě získává schopnost tuto stravu trávit; to ovšem neznamená nic jiného, než že se kojeneček zvolna učí budovat si svou vlastní tělesnou substanci. Tím začíná v obličejí zrcadlit svá duševní hnutí; usmívá se, dává-li najevo pocit pohody, a dovede také zřetelně projevit antipatii.

Příslušnou rostlinnou čeledí, v níž se tento stav odráží, jsou řasy. Od hub se liší hlavně tím, že jsou zelené, to znamená, že mají chlorofyl a asimilují - ze světla, kyslíčnicku uhličitého a vody vytvářejí svou vlastní substanci. Jak u hub, tak u řas se setkáváme s pozoruhodnou vlastností, že se dokážou chránit před nepříznivými podmínkami prostředí; koncentrují svou protoplazmu, ztlustí buněčnou membránu a mohou tak přečkat vyšší (až 100 °C) i nižší (minus 30 °C) teploty. Silná membrána je do značné míry ochráněna i před účinky jedu. Tyto útvary se nazývají spory. U řas se tvorba spor vyskytuje již v diferencované formě. Dvě vlákna (stélky) řas se spojí

při takzvaném spájení a protoplast z jedné přechází do druhé; tak se potom vytvoří spora. Vypadá to jako projev sympatie (botanikové mluví také o pohlavním rozmnožování). -

*

Děťátko se zvolna začíná napřimovat. Nejprve sedí, pak se vytahuje na tyčkách své ohrádky a jednoho dne jde - úžasný, tajuplný děj. Odkud dítěti přicházejí síly působící tuto enormní proměnu jeho životní situace? Jsou to síly napodobování, doprovázející dítě až do výměny zubů. Je známo, že dítě v prvním sedmiletí lze vychovávat jen vlastním vzorem. Dítě ještě nemá rozum a morální kázání by bylo zbytečné a nesmyslné. Dobrý příklad je jako silové pole, do něhož dítě vrůstá. Z toho důvodu je důležité, aby dítě vyrůstalo v morálním prostředí, neboť napodobuje i duševní gesta, která svými očima nevidíme; i to, co si v okolí dítěte myslíme, je pro jeho tělesnou výstavbu zásadní.

V přírodě tak jako nejbližší rostlinnou čeleď nalzáme mechorosty, které si počínají jako napůl dospělé rostliny. Mechorosty přitom nemají cévy; ba existují dokonce mechy, které sestávají z jedné jediné buňky, a budeme-li je studovat blíže, musíme ke svému překvapení konstatovat, že jejich podoba do značné míry závisí na jejich nejbližším okolí. Půda v jehličnatém lese je pokryta jinými mechy než půda v lese listnatém. Mechy napodobují podobu dospělých rostlin, které je obklopují; jsou to utvářející síly okolí, které je takřikajíc pozvedají do svých silových polí. Zemský povrch je plný takovýchto silových polí, která ve spojení s jimi utvářenými stromy, keři a ostatními rostlinami utvářejí také mechy, podobně

jako mrazové květy na okně, jež pro nás jinak neviditelná silová pole náhle zviditelní (viz obrázek 32, str. 279). Mechorosty natolik předstírají dospělé rostliny, až se člověk domnívá, že ony malé útvary na vrcholku stélky jsou malinkaté kvítky; jsou to však jen spory nesoucí tobolek (výtrusnice), které ve vlhké atmosféře lesní půdy uvolňují svůj obsah, aby po oplodnění vytvořily stélku.

*

Dalším krokem ve vývoji dětské duše je napodobování tvorby slov.

Od „máma“ a „táta“ dítě pozvolna sbírá slovní zásobu, která mu umožňuje vyjadřovat jeho přání. Jednoho dne pak dítě řekne samo o sobě „já“. To je velký krok ve vývoji dětské duše; poprvé tu zasvitne něco jako vědomí o sobě samém. Toto vědomí je dosud matné a má povahu stínu, ale tím, že duše vysloví jedinečné slůvko „já“, je dáno první zazáření individuality, která po celý život představuje vůdčí princip.

Rostlinnou čeledí, s níž se venku v přírodě setkáváme jako s věčným obrazem této události, jsou kapradbrosty. U nich poprvé nalézáme listy s cévami. Kapradbrosty sice ještě nemají pravé kořeny, ale něco podobného, co se v botanice nazývá rizomy - útvary plazící se pod zemí.

Kapradbrosty rozvíjejí v růstu svých listů neobyčejně silné členění. Kdo dostatečně studoval Goethovu nauku o metamorfóze, zjistí, že u Goetha hraje list pro rostlinnou bytost tutéž roli jako u člověka Já. Goethova prarostlina je listový útvar a z metamorfózy listu vycházejí všechny variace, které jsou na Zemi možné.

Od nejjednodušší formy jeleního jazyka (*Scolopendrium*) až po bohatě větvenou hasivku orličí (*Aquilinum*) připomínají kapradřorosty svou signaturou střevní klky lidského střeva; tyto útvary jsou členěny tím jemněji, čím dále postupujeme k tenkému střevu - jelení jazyk odpovídá tlustému střevu. Je tomu skutečně tak, že tyto útvary, které asimilují potravní kaši, jsou příbuzné celé čeledi kapradbrostů, takže je srozumitelné, že Rudolf Steiner uvádí kapra-

diny jako lék při střevních poruchách. Tento vztah kapradbrostů k látkové výměně je ovšem pouze obrazem nepopíratelné skutečnosti, že trávení - tj. přemáhání něčeho cizího jak na fyzické, tak na duševní úrovni - může uskutečňovat jen síla individuality; tato síla se ohlašuje slůvkem „já“ a jako fyzický nástroj má k dispozici krev jakožto nejvyšší instanci metabolického dění.

Také kapradbrosty nesou na spodní straně listů výtrusnice se sporami (výtrusy). Výtrusnice nikdy nejsou na horní straně listů přivráceny ke Slunci, nýbrž se nacházejí na dolní straně přivrácené k vlhké, vodnaté lesní půdě. Tato skutečnost nás poprvé upozorňuje na rozdíl mezi sporami, jež jsou přivráceny k zemito-měsíčnímu principu, k vlhkému lesnímu podloží, a květním pylem, který se zvedá ke Slunci, je takřikajíc sluneční substancí. Ještě v mnoha- kilometrové výšce se stratosferolog [Auguste] Piccard setkal s oblaky pylu, pohybujícími se vzhůru ke Slunci. Je to nesmírný pokrok v rostlinném vývoji, jestliže se rostlina odvrátí od měsíčně-vegetativního principu k principu slunečnímu - od čistě duševního živlu k duchovnímu prvku Já. - Kapradbrosty, které ze sebe takzvané pohlavní rozmnožování vyčleňují a umisťují do zvláštního stadia prvostélky (prokel, prothallium), již naznačují následující krok, kdy rostlina uskuteční tuto proměnu ke Slunci.

*

V dětské duši, zhruba v 5. až 6. roce života, tedy v předškolním věku, zasvitnou první rozumová hnutí. Dítě je již schopno vykonávat drobnější práce - nakoupit za maminku - a v menší míře pomáhat v domácnosti; ohlašuje se tu stav, v němž se dětská duše připravuje na to, aby se naučila myslet. Vše je v zárodku, ještě ale ne v diferencované podobě; dětská duše žije v pospolitosti s přírodou, oddaně dosud rozlévá své síly důvěry, nebyl-li její vývoj násilně narušen.

V rostlinném světě najdeme i tady protějšek k tomuto stavu, a sice v jehličnatých stromech, koniferách. U jehličnatých dřevin

nastal průlom ke květnímu pylu. Jehličnany mají nejen pravé listy a pravé kořeny, ale také orgány vytvářející množství pylu. Kde však mají květy? Nemají zatím květní plátky a jedinými listy, které na jehličnatém stromu najdeme, jsou stažené, rovnoběžnou žilnatinou

vybavené jehlice, avšak květy ani nic, co by se jim, kromě pylu, podobalo, tu není. Pyl se shromažďuje pod šupinami šišek, a jakmile roční doba pokročí natolik, že se na sobě položené šupiny roztáhnou, může se pyl rozlétnout do dálav světa. Jedné věci, která je jinak jen vlastností květů, si však na jehličnatých stromech povšimneme: vůně. Všude - ve všech částech jehličnatého stromu - v kořenech, kmenu i kůře - se nachází tato pryskyřičná vůně, kterou jsme dosud nezaznamenali u žádné rostlinné čeledi; člověk má dojem, že celý strom je květem. Vlastnost vůně, která se většinou soustřeďuje jen na květ, je u jehličnanu rozprostřena po celém stromu. To, co jinak dělá květ květem, u jehličnatých dřevin ještě není vyčleněno z celku bytosti.

Cit pro tuto skutečnost je vyjádřen v pověstech a legendách; zvláště v pohádkách z Dolomitů o víle Meresíně je tato okolnost podána v nádherných obrazech:

Mladý král té země projíždí na svém koni poli a lesy, až se ocitne u jezera, které se dodnes jmenuje po víle, jež v něm přebývala: Meresína. Král spatří vílu a je její krásou natolik uchvácen, že jeho srdce vzplane láskou k ní; i prosí ji, aby se stala jeho ženou. Víla si však dá jednu podmínku: král musí dokázat učinit všechny lidi svého království šťastnými; pak teprve se stane jeho ženou a půjde s ním. Král odcválal domů, svolal rádce a mudrce své říše a přemýšlel s nimi, jak učinit všechny lidi šťastnými. Seděli a rokovali, ale k žádnému výsledku nedospěli; nakonec museli přiznat, že přání víly je nespílitelné. Se smutkem v srdci vyrazil mladý král k jezeru za vílou Meresínou a dlouho a vroucně ji prosil, aby svou podmínku zmírnila. Po dlouhém váhání mu slíbila, že se stane jeho ženou, dokáže-li lidi ve svém království učinit šťastnými na jeden rok. Král znovu radostně odcválal, svolal rádce a mudrce své říše a promýšleli všechny možnosti, jak tuto podmínku splnit. Seděli a rokovali, a i tentokrát dospěli k závěru, že přání víly je nespílitelné. S těžkým srdcem odjel mladý král k jezeru za vílou Meresínou a ještě naléhavěji prosil, aby svou podmínku zmírnila. Když víla znovu po dlouhém váhání jeho prosbě vyhověla a slíbila mu, že se stane jeho ženou a půjde s ním, podaří-li se mu učinit všechny lidi svého království šťastnými na jeden celý den, odcválal král vesele domů, svolal rádce a mudrce své říše a všichni dumali, jak splnit přání víly. Po dlouhém rokování dospěli k přesvědčení, že by snad tentokrát bylo možné její podmínku splnit. - A začali strojit svatbu a všichni lidé z království na ni byli

pozvání - ze všech nejdříve děti; a když nadešel svatební den, děti se jen hrnuly a každé z nich mělo v ruce vonnou kytku, kterou neslo královně. Ona si od nich kytky brala a postavila z nich vysokou horu uprostřed svatební louky. A květinová hora zářila a voněla po celý den, a když nastal večer a lidé, kteří byli celý den šťastní, se shromáždili kolem květinové hory - která mezitím začala tichounce uvadat - přehodila královna přes stále ještě nádherně vonící květinovou horu svůj zelený závoj - a v tu chvíli se hora proměnila v modřín.

Tak žila kdysi ve vědomí obyvatel Dolomitů představa, že v modřínu a v jehličnatých stromech vůbec je latentně přítomen vyšší rostlinný svět se všemi svými vlastnostmi. Teprve budoucí vývojové stupně rostlin měly tyto vlastnosti postupně vyčlenit.

Modřín hrál u obyvatel Dolomitů v dřívějších dobách jedinečnou úlohu, protože to byl strom, který všude pokrýval dnes pusté plochy krasu a poskytoval stín a úrodnost.

Existují ovšem jehličnany, které jako by nesly plody, například jalovec či tis; jsou to však plody zdánlivé. Vznikají tím, že se šišky potáhnou blánou; žvýká-li člověk jalovčinku, velmi jasně vnímá dřevěnou kostru šišky uvnitř.

Popsané stavy dávají léčiteli do rukou substance, jež mají nelsýchanou terapeutickou hodnotu. Právě při studiu jehličnanů člověk vnímá obrovské úsilí rostliny o to, aby fyzicky vyjádřila svou sluneční podstatu, i fakt, že toho tak docela není schopna. Tato

směštnaná touha po Slunci oslovuje jako lék zvláště éterné tělo. Srozumitelným se tím stává terapeutický účinek pryskyřic - zvláště modřínové - v případech oslabené fyzické schránky člověka. Tam, kde mají orgány tendenci k zakalování (zákaly sklivce a čočky), dobře reagují na léčbu přípravky z modřínové pryskyřice.

Dítě mezitím dosáhlo školní zralosti. Síly, které dosud potřebovalo k růstu a vytváření vnitřních orgánů, se uvolnily a slouží teď vývoji sil myšlení. Vidíme tak, jak se vývoj dítěte, ubírající se přes chuži, řeč a myšlení, zrcadlí venku v přírodě, v rostlinné říši, neboť nynější stav dětské duše má svůj protějšek v rostlinné čeledi lilií. Září tu k nám jakoby dokonalé květy, a přece podíváme-li se blíže, povšimneme si, že tu k dokonalosti ještě mnohé chybí. Především jsme nuceni konstatovat, že liliovité rostliny nemají kalich, respektive že - jak

praví obvyklá botanika - chybí korunní lístky a kališní lístky se přeměnily do podoby barevných okvětních lístků. I když bychom nemohli použít rovnou výrazu zdánlivý květ - neboť cosi z charakteru květu tu přece jen je - jsme přesto nuceni označit květy lilií za něco ještě velice dětského.

Zvláštěností lilií je tvorba cibule. Co je cibule? V podstatě bychom museli říci: Je to podzemní květ; je to útvar vzniklý městnáním listů položených jeden na druhém, obklopujících vonící, plodící jádro, a chce-li člověk pěstovat tulipány nebo hyacinty, nepoužívá k tomu semena, nýbrž cibule. Cibule má tedy všechny atributy květů, respektive plodů, a z ní pak směrem nahoru vyrůstá hvězdicovitě se rozprostírající nadzemní rostlina. To, co jsme u konifer řekli ohledně vůně, platí u lilie ohledně tvaru; mohli bychom říci, že co do tvaru je celá lilie květem. Lilie - a k nim patří i sněženky a narcisy, stejně jako naše kuchyňská cibule nebo česnek - tedy v sobě nesou, jak již bylo řečeno u konifer, latentní vlastnosti, jež se manifestují teprve v později následujících rostlinných čeledích.

Tyto vlastnosti lilií - ona směstnaná latence - se v terapii projevují v překonávání městnání, v rozproubvání a chlazení zánětů, ba dokonce v síle vyměšování, a to zvláště u kosatce. Také cibule a česnek jsou úspěšně používány v terapii ve výše uvedeném smyslu.

*

Dětská duše se již naučila číst a psát a nachází se asi ve 3. nebo 4. školním roce, kdy se projeví nový duševní aspekt. Podobně jako v polovině prvního sedmiletí vyplyne ze sil napodobování zvláště schopnost řeči, objevuje se v polovině druhého sedmiletí potřeba napodobování na vyšší úrovni. Jsou to ony roky života, kdy dítě rozvíjí síly uctívání. Chce mít možnost uctívat učitele, vychovatele, ano, i velké vzory z dějin - antické hrdiny, Parsifala, Dietricha Bernského² - a běda, je-li tato úcta zklamána. Pro vyrůstající dítě je uspokojování potřeby uctívání duševní potravou a Rudolf Steiner to jednou formuluje takto: Kdo v těchto letech nemůže uctívat, nebude v

2 Hrdina germánských pověstí; ve staročeštině jako Děťich či Jetřich Berlínský (viz například skladbu *O Jetřichovi Berúnském* [nazývanou též *Malá růžová zahrada*] z 2. poloviny 14. století, popisující boj Jetřicha a jeho druhů s králem skřítků Lavrinem. (Pozn. překl.)

pozdějším věku schopen žehnat.

Tento stav se v rostlinném světě zrcadlí v travinách. Vidíme Zemi pokrytou miliony a miliony trav, a necháme-li na sebe tuto skutečnost působit, připomene nám pocity, které můžeme mít, pozvedneme-li za jasné noci zrak k obloze a spatříme miliony a miliony hvězd tvořících Mléčnou dráhu. Nezaujatá mysl se při pohledu na tyto hvězdné světy v pokoře a úctě povznese; s pokorou a úctou však můžeme pohlížet i na všechny traviny pokrývající naši Zemi.

Trávy jsou příbuzné liliím. Nemají sice cibuli, ukazují nám však své dosud dětské květy uspořádané v nádherných květenstvích: v klasech, kruželích a latách. Je to opět jistý druh napodobování na vyšší úrovni, než je ta, kterou jsme poznali u mechorostů a kterou později v proměněné formě ještě najdeme u dospělých rostlin.

V pradávných dobách vytvořil Zarathuštra z planých travin obiloviny jako kulturní rostliny: pšenici, žito, ječmen a oves. Postavil je do kulturního vývoje lidstva jako náš chléb vezdejší k výživě těla, duše a ducha.

Z takto získaného chápání travin a zvláště obilovin vyplývá jejich terapeutické použití. K travinám patří například i bambus. Je to obří travina charakteristická tím, že od uzlu k uzlu v neochvějně síle napřímení představuje signaturu páteře. Později si o tom povíme více, na tomto místě pouze upozorníme, že toto úsilí směřující s pokorou vzhůru může být obrazem úsilí páteře směřující vzhůru, k lidství.

Také klíčící obilí bude v mnoha případech - vzhledem k síle napřímení v pokoře k procesu myšlení - určující v terapii dětí zaostávajících v myšlení.

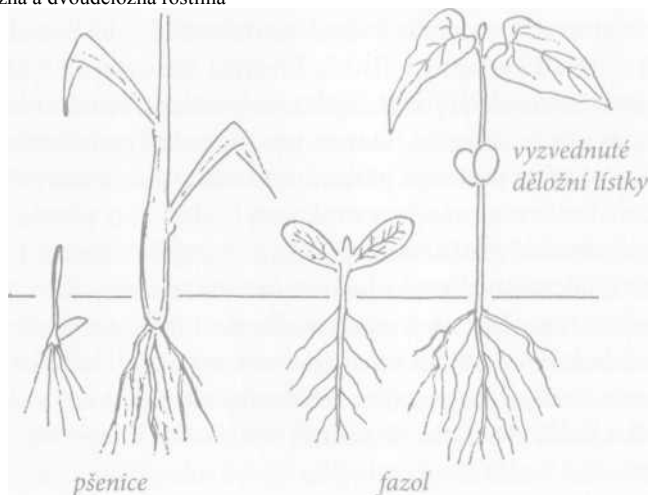
Dětská duše se blíží k prahu mezi druhým a třetím sedmiletím. Mnozí čtenáři si na tento práh jistě sami ještě pamatují; to, co člověk může při takovém intimním ohlédnutí konstatovat, patří k tomu nejúžasnějšímu. Zatímco z předchozí doby se nám ve vzpomínkách možná vynořuje zasněná, ostýchavá a do hry ponořená bytost, procitá náhle zájem o nejrozmanitější děje vnějšího světa. Jestliže člověk předtím jen s námahou a s utrpením prolézal z jednoho ročníku do druhého a raději si pod lavicí četl Julese Věrna nebo Karla Maye, místo aby sledoval vyučování - autor neměl to štěstí, aby byl vychováván ve waldorfské škole - začnou být nyní gramatika, matematika a především přírodopis nanejvýš zajímavé. Člověk si všimne, že existuje i druhé pohlaví, a podle temperamentu si usmyslí,

že této nově objevené záhadě přijde na kloub. Zkrátka, do duševního vývoje začnou zasahovat osobnostní síly.

V přírodě se tento práh zrcadlí v přechodu od jednoděložných rostlin k dvouděložným. Jednoděložné rostliny, k nimž patří lilie i trávy a které jsou charakteristické tím, že dosud mají listy s rovnoběžnou žilnatinou, se při rašení odvíjejí z jednoho děložního lístku. Učiňme pokus a nechejme například na vlhké podložce z buničiny vyklíčit pšenici; uvidíme pak, jak se semeno vlévá do klíčící rostliny; obal je při tom odvržen nebo klíčencem vyzvednut vzhůru. Učiníme-li tento pokus s fazolemi - tedy s dvouděložnou rostlinou - zjistíme, že na výhonu se často nacházejí dva děložní lístky (viz obrázek 33).

Není od věci domnívat se, že u jednoděložných rostlin je děložní lístek signaturou ukončeného prvního sedmiletí, zatímco dva děložní lístky, které se teď před námi objevují, představují signaturu dvou ukončených sedmiletí. Jak se tedy prezentuje dvouděložná rostlina? Poprvé před sebou máme dokonalou rostlinu, rostlinu

jednoděložná a dvouděložná rostlina

OBRÁZEK 33

s pravými listy, pravými kořeny, květním kalichem a korunou. Jsou tu všechny prvky potřebné k tomu, aby jako vývojový cíl byla vytvořena rostlina, kterou tyto prvky v plné harmonii představují. Listy již nejsou rovnoběžně žilkované, nýbrž cévy se na listové čepeli větví do

všech stran; botanikové mluví o zpeřené žilnatině. To vše poukazuje na to, že vývojové možnosti mohou být nejrozmanitější.

Právě tak jako u dospívajícího mladého člověka po pubertě vidíme, že sleduje ty nejrozmanitější zájmy - zatím neovládané a nepřilíš zacílené - vidíme také mezi dvouděložnými rostlinami venku v přírodě čeled', v níž nám musí být nápadná rozmanitost forem a libovůle utvářejících impulsů: je to čeled' pryskyřníkovitých. Nebude obtížné najít mezi pryskyřníky společné zákonitosti; tato čeled' zahrnuje druhy se skutečně pryskyřníkovitě utvářenými čepeli, jako například čemeřice a orlíček nebo pryskyřník prudký, najdeme však také druhy s trojlaločnými listy, jako například jaterník. Květní koruny nejsou vystavěny nijak zákonitě a počet korunních lístků není pevně dán; u jednoho a téhož druhu, například u jaterníku, najdeme květní koruny sestávající ze sedmi, osmi, devíti a deseti korunních lístků. Pivoňka se rozplývá v obrovském množství korunních lístků; apartní svévolná forma květu orlíčku před nás staví hádanku, kterou jen pozvolna dokážeme vyluštit; oměj a ostrožka překvapí jedinečným tvarem svých květů; zkrátka, celá čeled' zahrnuje všechny možnosti budoucího vývoje.

Tyto obsáhlé možnosti najdeme i v terapii. V čeledi pryskyřníkovitých tak máme léčivky na nervovou soustavu - jako *Aconitum*, nádherný, temně modrý, vysoko v horách rostoucí oměj šalounek - ale také hlaváček jarní (*Adonis vernalis*), léčivku na srdce a krevní oběh, dále pivoňku (*Paeonia*) na měštnání v dolní žilní oblasti a další, abychom se zmínili jen o několika podstatných příkladech.

Duše dospívajícího mladého člověka teď prochází klikatou stezkou vývoje. Přes mnohé zastávky a možnosti si individualita hledá svou cestu.

Především tu je procitnuvší sebevědomí. Podle temperamentu se projevuje ve skutečných činech nebo také v činech předsevzatých či vysněných. Každopádně je člověk velmi zaujat sám sebou a myslí si, že svět na něho čeká. Stává se domýšlivým; dívky stávají před zrcadlem častěji, než je nutné; mladíci se začínají holit, i když zatím nemají co; zkrátka, tento způsob sebeprožívání se i v přírodě odráží v jedné čeledi rostlin. Jen si někdy v obilném poli povšimněte rudě zářícího vlčího máku. Jak sebevědomě tu stojí - ovšem na klátícím se stonku - a na odiv vystavovaná sebejistota se dokáže udržet jen mezi zpříma stojícími stébly obilí.

Sourozencem vlčího máku (*Papaver rhoeas*) je mák setý (*Papaver somniferum*) se svými ve všech barvách nádherně zářícími květy. Také žlutě kvetoucí vlašovičník (*Chelidonium*) patří k této čeledi. Všechny tři uvedené druhy mákovitých rostlin jsou terapeuticky cenné. Zatímco mák vlčí a mák setý jsou známými prostředky na zklidnění nervů, je vlašovičník ceněným jaterním lékem.

V dalším průchodu třetím sedmiletím prochází většina mladých lidí fázi, v níž je oslovuje intelekt - jejich myšlení, cítění a chtění je překryto jakousi snahou o to být chytrý; v popředí vývoje stojí hlava.

V rostlinném světě se tento stav zrcadlí v čeledi rostlin křížatých. Je zvláštní, jak tato čeleď všude vytváří „hlavy“. U tuřinu máme kořenovou hlavu, u kedlubny stonkovou hlavu, u zelí listovou, u růžičkové kapusty pupenovou a u květáku květovou. Křížaté mají svůj název od křížového tvaru květu, tvořeného čtyřmi korunními lístky. Je zajímavé, že v jižním Německu - zvláště v Bavorsku - ale také v Rakousku bývají takovíto chytrí mladí lidé označováni slovem „kreuzkopferl“ (křížová hlavička).

Semena křížatých rostlin obsahují množství oleje. Nejlepší olejodárné rostliny patří ke křížatým, například řepka. Olej obsahují

všechna semena, ovšem semeno řepky asi 40 %. Pro srovnání: pšenice ho obsahuje jen 1 %. Vysoký obsah oleje u křížatých je snad útechou za to, že intelekt ještě není definitivně ustaven. Jen u některých křížatých najdeme olej metamorfovaný do podoby ostrých éterických olejů hořčice, křenu nebo ředkvičky. Tady získává - řečeno příměrem - intelekt nuanci sarkasmu a ironie.

Na této rovině také spočívá terapeutické použití; zvláště hořčice a křen vtahují síly individuality hlouběji do látkové výměny, rozoh- ňují ji a uvolňují tím - i při zevním použití - měštnání; táhnou krev tam, kde jsou aplikovány, a vytvářejí hyperemie (překrvení).

*

Jinou fází mladý člověk prochází tehdy, přitahují-li ho okultní a atavistické sklony. Autor si vzpomíná na některé spolužáky, kteří byli silně zapleteni do spiritismu a jiných atavistických schopností. Měli i prožitky okultního druhu, aniž by je však dokázali ovládat svým Já. Mívali problémy konfrontovat se se současnou civilizací. Takovými sklony si někdy prošel patrně každý z nás.

Na úrovni rostlin nacházíme zrcadlení tohoto duševního stavu v motýlokvětvých rostlinách (leguminózách); sem patří fazol, hrách, čočka a mnoho planě rostoucích druhů vikví a jetelů.

Vidíme-li rostlinu fazolu ovíjející tyč, máme zřetelně dojem přítomnosti zvířecího prvku v této rostlině, a když se rozvinou květní poupata a ukážou se motýlovité květy se svými tvary podobnými hmyzu a když později pozorujeme lusky, ještě zesílí náš dojem, že se jedná o zvířecí rostlinu, jaké - sice ne v této formě, ale co do podstaty - existovaly v pradávné minulosti. Rudolf Steiner líčí, jak v těchto dávno minulých dobách nebyla hranice mezi přírodními říšemi ještě tak ostrá jako dnes. Zemská kůra ještě nebyla natolik mineralizovaná, ale sestávala ze zcela živoucí rohovité hmoty, kterou bychom mohli zhruba označit za nerostnou rostlinu. Na druhé straně byly bytosti, které bychom mohli nazývat rostlinozvířaty, a atmosféra byla - jak jsme již zmínili - živoucí bíl- 186 kovinnou atmosférou, kterou organismy Země přímo asimilovaly. Teprve v atlantské epoše ve vývoji Země tato bílkovinná atmosféra odumřela a rozpadla se na své součásti; kysličník uhličitý, vodík, kyslík a dusík jsou pozůstatky této kdysi kosmické bílkoviny. Ovšem dusík, který je nám znám jako charakteristická nosná substance bílkoviny, je motýlokvětvými rostlinami i dnes ještě přímo asimilován; atavistický si tedy uchovaly schopnost, která již neodpovídá dnešnímu stavu rostlinné říše. Současná fyziologie rostlin se sice domnívá, že leguminózy přijímají dusík prostřednictvím hlízkových bakterií žijících v zemi; nejnovější výzkum však ukázal, že je třeba vzít v úvahu opačný pochod: že rostlina asimiluje vzdušný dusík a prostřednictvím hlízkových bakterií ho předává zemi. Leguminózy se tím stávají v zemědělství uctívanými a ceněnými sběrači dusíku, prostupujícími ornici jistou vnímavostí.

Tyto procesy také způsobují, že semena motýlokvětvých rostlin, jako jsou fazole, hrách a čočka, představují i pro člověka hodnotnou bílkovinnou výživu, když obsahují asi 25% bílkovin; pro srovnání: žito obsahuje jen 10% bílkovin. Tato skutečnost nahromadění bílkovin v luštěninách způsobuje, že nejsou prospěšné pro vyšší a dnešní době odpovídající spirituální vývoj. Z toho důvodu již antické školy moudrosti, jako například škola Pýthagorova, svým žákům zakazovaly požívat boby. V bibli se v příběhu Ezaua, který své prvorozenství prodal za pokrm z čočky Jakobovi, poukazuje na utlumení jasného vědomí, neboť jasné vědomí nebylo v souladu s vývojovým směrem tehdejšího lidstva.

Na terapeutickém poli můžeme fazole v homeopatické formě použít všude tam, kde narušené stavy vědomí vyžadují zjasnění.

Dospívající mladý člověk však může přijít do kontaktu s vyššími sférami i jiným způsobem; osloví ho světlé myšlenky lidské i kosmické povahy. - Není tu míněno vědění hlavy, které jsme líčili u křížatých rostlin s jejich hlávkami (intelekt), nýbrž světlem prostoupená sféra světových myšlenek. - Světové myšlenky začínají v duši rozvíjet svou zářící podstatu a mladý člověk se otevírá světu idejí.

Stejným způsobem najdeme v přírodě rostliny, které v celé své struktuře jako by byly utkané ze světla. Většinou dutý stoněk se v jednom bodě slunečně-paprsčité dělí na mnoho menších zářivých stonků - botanikové to nazývají okolíkem - které na svém konci opět vyzařují do menších okolíků, na jejichž koncích se nacházejí malé, většinou bílé až růžové kvítky; je to, jako by světlo rozpustilo hmotu a zůstala jen světelná kostra. Máme před sebou čeleď okoličnatých. Je to jako zázrak, že tyto světelné útvary přesto v zemi vytvářejí mohutné kořeny a někdy dokonce i kořenovou bulvu jako celer, pastinák či mrkev - a právě u posledně jmenované vidíme, jak kosmická světelná síla působí až do kořene; kořen je prostoupen aromátem a barvou.

Také semena dávají najevo svou světelnou povahu přítomností éterických olejů u anýzu, fenyklu a kmínu. Odstraňují nadýmání, když vzduch vznikající v důsledku nestrávené potravy opět uvádějí do harmonie živlů. Trávení je činností Já a harmonii živlů světla a vzduchu je třeba označit za sluneční. Člověk dnes ve vývoji výživy dospěl do bodu, kdy by měl mít schopnost trávit rostlinnou stravu. Těžce stravitelná rostlinná potrava však způsobuje nadýmání, není-li Já dostatečně silné na to, aby uskutečnilo zduchovnění rostlinné stravy - neboť o to při trávení jde. Pomocí sluneční charakter majících semen okoličnatých rostlin je potrava přiváděna blíže k oblasti Já. Tímto směrem působí kuchyňská koření, jako jsou kopr, kerblík a petrželová nať. Mladý člověk nyní ve svém vývoji dospívá do fáze, kdy jeho bytost prostupuje duševní teplo. Jeho myšlení se může naplnit individuálním teplem srdce, jeho myšlenky se noří do ohně vůle, jeho ideje se 188 stávají ideály. Stojíme před zázrakem obrazu člověka, jemuž chybí již jen zacílený směr a harmonie jeho schopností. V přírodě k tomu najdeme zrcadlení v bytosti rostlin

pyskatých; v popředí jejich bytosti stojí vůně, aromatický oheň. Necháme-li před svým duchovním zrakem defilovat příslušníky této čeledi: máty, meduňku, majoránku, tymián, šalvěj, satirejku, levanduli, rozmarýnu, pak obsáhnou celou řadu koření.

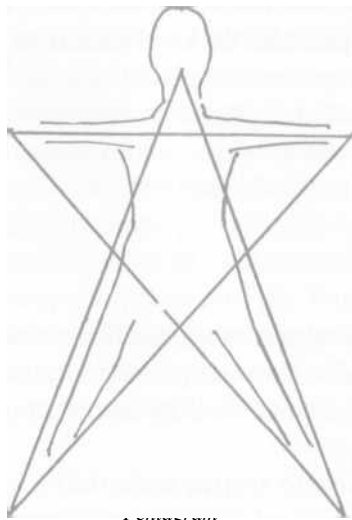
Proč kořeníme naše pokrmy?

Bylo již řečeno, že éterické oleje znamenají pomoc při trávení; aromatizují potravní substanci a přivádějí ji do oblasti Já. Těžké činí lehkým, chladné teplým a zprostředkovávají mezi podstatou a jevem. Téměř všichni zástupci této čeledi jsou v tomto směru vyloženými léčivky. Rozmarýna například podporuje trávení cukru tam, kde ho Já není schopno trávit. Tak tomu je v případě úplavice cukrové (*diabetes mellitus*). Cukrovka vzniká tím, že cukr při průchodu střevní stěnou není zduchovňován, to znamená, že bez nezbytné přeměny přechází do krve. Jelikož se jedná o nestrávený cukr, je v lidském těle cizorodou látkou a musí být vyloučen močí. V tomto případě může být přeměna cukru v substanci duchovního charakteru - tedy jeho trávení - podnícena aromatickým ohněm rozmarýny; koření tu již přechází v léčivo. Popsali jsme si podstatné situace, jimiž prochází duše dospívajícího člověka, přičemž v jedné se pozdrží více, v jiné méně. Nebylo možné zmínit a představit všechny stupně, aniž by tím byl ztížen celkový přehled.

Lidská duše v tomto třetím sedmiletí nasbírala nepřeborné množství zkušeností. Soubor těchto zkušeností působil na zpevnění Já v jeho lidských formách a duševních projevech. Mladý člověk dosáhl harmonie své bytosti, jež mu dává schopnost vyjít ven do světa; stal se svéprávným. Osobnost je teď plně vtělena a je schopna utvářet svůj život. Je to kulminace individuálního vývoje. Tato harmonie schopností se v přírodě zrcadlí v čeledi růžovi- tých. Lilie uváděly do školního věku; růže ho uzavírají. Růže v nádherné harmonii sjednocuje prvky dokonalé

rostliny: kořen, list, květ a plod, mají vůči sobě navzájem vztah harmonie mezi nebem a zemí. Kořen je pevně ukotvený v zemi; list, květ a plod jsou uspořádány podle čísla pět. Růže připomíná pětiúhelníkový dvanáctistěn pyritu, jenž ve své úžasné harmonii

dvanácti pravidelných pětiúhelníků patří k platónským tělesům. Také Pýthagorás věnoval této harmonii mezi čísly 5 a 12 zvláštní

(člověk a růže)

pozornost. Chceme-li schematicky znázornit člověka,

uděláme to pomocí pětiúhelníku (pentagramu).

Mnoho terapeutických aplikací, jako jsou vtírání či masáže, provádíme s oblibou rytmicky v pentagramu, například:

pondělí:	levá noha
úterý:	pravá paže
středa:	levá paže
čtvrtek:	pravá noha
pátek:	hrud' a šíje
sobota:	jako shrnutí záda
neděle:	přestávka

Tento rytmus je přiměřený pohybu krve.

To, že se v pětiúhelníkovém dvanáctistěnu tato zákonitost zrcadlí dvanáctkrát, poukazuje na vesmírnou zákonitost, kterou toto těleso vyjadřuje. Právem bývá považováno za nejdokonalejší, jaké existuje. Jeho velkou část zjevuje růže ve svém růstu. Veškeré *Rosaceae* jsou poslušný zákona proměny, jenž nás vede od pevně stmelovaných peckovin přes jádroviny a šípky až k bobulovinám.⁷⁸ Do této čtyřnásobné metamorfózy se začleňují ostatní růžovité rostliny. Jelikož působí obecně harmonizujícím způsobem, týkají se i terapeutické aplikace středu, tj. soustavy srdce a krevního oběhu. Mochny, zvláště mochna nátržník a kuklík městský, tak v organismu terapeuticky působí na regulaci pohybu krve v člověku, když ho brzdí nebo naopak podněcují, anebo napomáhají odlehčení krevnímu oběhu prostřednictvím ledvin, jako například růže šípková.

Růži tak vidíme jako symbol překročení prahu do světa člověkem, jenž se stal svéprávným.

Mnohé z toho, co zde muselo být řečeno, dosud postrádá vědeckého důkazu, básníci však vnímají skutečnost svým vlastním způsobem:

Kdyby všechny květy kvetly podle řádu nejvyššího, jisté
byly by růžemi.

Kdyby lidé byli světly jasné lásky pro bližního, slunce
bylo by na zemi.

Slunce, nauč mne vést s laskavostí kroky po cestách.

Růže, nauč mne kvést květem lidství v Božích
myšlenkách.

*

Mladý člověk vychází ven do světa. Musí si hledat své místo, volí si povolání; staví se světu a jeho požadavkům. Problémy, které hrály roli v jeho dosavadním životě, totiž problémy vývoje jeho bytosti, se při tom změnily. Už se nejedná ani tolik o něj samotného, nýbrž o spolupůsobení a soužití s druhými lidmi. Bere na vědomí - často za těžkých vnitřních bojů - potřeby svých současníků a nejnaléhavějším problémem se stává utváření sociálního společenství. Proto se dnes ve světě vede zápas o správná sociální uspořádání. Se svéprávností překračuje mladý člověk práh od člověka k lidstvu.

Opět nám může být podnětem pohled do rostlinné říše. Pokusme se někdy studovat se vcítěním pampelišku nebo kopretinu. Najdeme tu nespočet květů sjednocených v jednom kalichu a každá

kategorie v tomto společenství složeného květu slouží zvláštním funkcím. Bílé jazykovité květy vytvářejí pyl, žluté trubkovité květy - tvořící oranžově zbarvený terč uprostřed - vytvářejí základ 192 semene. Každý takový složený květ pro nás může být symbolem lidského společenství - počínaje příbuzenským společenstvím až k lidským sociálním řádům.

A opět je to básník⁸⁰, který tyto myšlenky a pocity vyjadřuje tak, že je jako světlo můžeme pojmout do svých srdcí:

Hledáš to nejvyšší, to největší?
Rostlina tě tomu může naučit.
Čím ona je bez vůle, buď ty vůlí svou - v tom to jest!

Terapie, kterou lze vyčíst z těchto skutečností, se nejlépe ukazuje u arniky a na tomto jednotlivém případě si ji přiblížíme. Její účinek spočívá především v tom, že duši spojuje s éterným tělem, a vůbec že propojuje bytostné články. Každé vyvrtnutí a každý výron znamenají šokové vypuzení duševního těla. Arniková esence - použitá jako obklad - svádí bytostné články opět dohromady. Stejně tak je arnika - působící popsáním směrem - ceněným lékem při srdečních arytmiích a mrtvicích.

V této kapitole bylo mým záměrem poskytnout nadřazená hlediska k porozumění přírodě, aby člověk dokázal - řečeno s Para- celsem - složit zkoušku přírody. Nebylo však mým záměrem podat podrobnosti o léčivých účincích, jež jsou již obsaženy v různých vynikajících knihách.